

Recension

Per Bauhn, *Ethical Aspects of Political Terrorism. The Sacrificing of the Innocent*, Lund University Press, 1989.

Per Bauhns avhandling behandlar ett aktuellt och viktigt problem, det moraliskt berättigade i användningen av politisk terror. Endast få författare har diskuterat den frågan på ett seriöst sätt. I den mån den har diskuterats har det framför allt skett i samband med taktiska diskussioner inom vänstern, där man diskuterat under vilka förhållanden terrorism är ett effektivt medel att främja politiska mål. Så har problemet diskuterats från de ryska narodnikerna på 1800-talet till Röda brigaderna i Italien och RAF i Västtyskland på 1970-talet.

Det hade därför varit intressant med en förutsättningslös diskussion med moralfilosofisk utgångspunkt och metod om den politiska terrorns berättigande. Men tyvärr är Per Bauhns diskussion alltför begränsad: han diskuterar bara ett enda argument mot politisk terrorism, nämligen anklagelsen att politiska terrorister offerar oskyldiga. Man får inte ens någon information om tidigare diskussioner om den politiska terrorns berättigande. Författaren granskar inga terroristers försvar för den egna aktiviteten utom Robespierres. Det finns åtminstone två svenska filosofer som behandlat frågan tidigare, Torbjörn Tännsjö, "Terrorism", *Häften för Kritiska Studier* 1975 och Giuliano Pontara, "Violenza e terrorismo: il problema della definizione e la giustificazione" i boken *Dimensione del terrorismo politico* (ed. L. Bonanate 1979). Men deras uppsatser finns inte nämnda i avhandlingen. Det är ett minimikrav på en avhandling att den redovisar forskningsläget. -

Samma brister uppträder i definitionsavsnittet i Bauhns bok. Författaren diskuterar olika föreslagna definitioner av begreppet 'politisk terrorism' och stannar till slut för följande definition:

The performance of violent acts, directed against one or more persons, intended by the performing agent to intimidate one or more persons and thereby to bring about one or more of the agent's political goals. (sid. 28)

Definitionen utesluter mycket av det som vardagslag, i tidningsartiklar osv, går under beteckningen "terrorism", t ex politiska attentat direkt riktade mot politiska motståndare. Definitionen går mera tillbaka på klassiska idéer om politisk terror, sådan som utövades under skräckväldet under franska revolutionen t ex. Bauhn presenterar sin egen definition utan att låtsas om att åtskilliga författare definierat "politisk terrorism" med hjälp av samma tre kännetecken. A. P. Schmidts innehållsrika *Political Terrorism. A research guide to concepts, theories, data bases and literature* (1984) hittar man över 100 olika definitioner av "politisk terrorism" och en utförlig diskussion om vilka element som bör vara med i en sådan definition. Boken finns inte nämnd

i *Ethical Aspects of Political Terrorism*. Vad värre är: Bauhn väljer på måfå ut nio definitioner som är luddiga och av olika skäl mindre lämpliga, för att hans egen skall framstå som ett avgörande framsteg. Eftersom författaren redovisar forskningsläget så knapphändigt och missvisande framstår hans egna insatser som mer originella än de i själva verket är.

Andra delen av avhandlingen (50-174) ägnas frågan om användning av terror i politiskt syfte kan vara moraliskt berättigad. Författaren diskuterar inte den vidare frågan om det berättigade i att använda våld för att uppnå politiska syften. Han tycks tänka sig att våld för politiska syften kan vara berättigat, men att det är något *särskilt* skumt med politisk terrorism.

Antag att det politiska målet är berättigat och att medlet - politisk terror - faktiskt leder till målet och att inget annat medel gör det, kan det vara så att politisk terrorism *ändå* är moraliskt förkastlig p g a att den innebär *en urskillningslös användning av våld* eller därför att den innebär *att man offrar oskyldiga för att uppnå politiska mål*? Detta är nämligen enligt författaren två av de vanligaste anklagelsepunkterna mot terrorismen.

Nu säger författaren att urskillningslös användning av våld *inte* är ett väsentligt (=definitionsmissigt) kännetecken på politisk terrorism, så därför koncentrerar han sig på den andra anklagelsepunkten. Men offrande av oskyldiga är ju *inte heller* ett definitionsmissigt kännetecken på politisk terrorism enligt Bauhn själv, så man undrar vad skälet är för att diskutera just den punkten. Till saken hör att det inte heller finns några empiriska argument i avhandlingen för att det är *vanligt* att terrorister offrar oskyldiga. Jag misstänker, att de flesta terrorister skulle förneka att det är det de gör. I vilket fall som helst verkar Bauhn tycka att denna punkt är oproblematisk, och större delen av boken behandlar alltså frågan om det under några omständigheter kan vara berättigat att offra oskyldiga för att uppnå politiska mål.

Men också detta sker på ett mycket begränsat sätt. Författaren presenterar visserligen en tes kallad SSMI-tesen (Sacrificing Someone morally Innocent):

SSMI is a feature of some political terroristic acts which makes these acts conclusively morally objectionable, even if the goal of the political terrorists performing these acts itself is morally justified.

Men han säger sig inte vilja argumentera för tesen i avhandlingen; han skall bara jämföra den med två etiska teorier för att se om han kan hitta en teori som skulle ge skäl för att tesen var riktig. Principerna för urvalet av etiska teorier är lika dunkla som principerna för urval av definitioner: han väljer helt enkelt att konfrontera tesen med Richard Brandts regelutilitarism från *A Theory of the Good and the Right* (1979) och Alan Gewirths rättighetsteori presenterad i *Reason and Morality* (1978) och *Human Rights* (1982). Inte oväntat visar sig Brandts utformning av utilitarismen opålitlig: den leder inte otvetydigt till ett fördömande av politisk terrorism i alla sammanhang. Brandt är visserligen beredd att ta viss hänsyn till rättigheter, och menar att vi normalt bör respektera människors rättigheter, att lagstiftningen bör skydda liv, frihet och integritet. Detta framgår av Brandts uppsats "The

Concept of A Moral Right and Its Function" (*Journal of Philosophy* 1983), som Bauhn dock inte hänvisar till. Men Brandt kan tänka sig att kränka rättigheter om konsekvenserna annars skulle bli katastrofala. Detta gör att Bauhn finner hans teori oacceptabel. I stället går han in för Gewirths teori. Enligt den, som den tolkas av Bauhn, kan vissa former av politisk terrorism vara berättigade, men politisk terror, som innebär att man offrar oskyldiga för att uppnå politiska mål är *alltid* förkastlig, oavsett konsekvenserna i övrigt.

Det är oklart vad Bauhn vill uppnå med sin diskussion av Brandt och Gewirth: en möjlighet vore att han vill använda SSMI-tesen som ett adekvansvillkor för rimliga etiska teorier - en etisk teori som inte implicerar SSMI är oacceptabel. Men det säger han uttryckligen att han *inte* vill göra (se sid. 74ff). Inte heller försöker Bauhn visa att SSMI följer från en korrekt etisk teori. Visserligen lutar han åt att Gewirths teori är riktig, men han vågar inte helt gå i god för den. Och i vilket fall som helst är diskussionen av Gewirths teori alltför ytlig för att ge några skäl för att den teorin skulle vara riktig. Tvärt om framstår det som ganska klart att den måste vara felaktig!

Problemet är att Gewirth försöker härleda 'bör' från 'är'. Det är ett spännande och genomarbetat försök att hitta en rationell grund för moralen. Men det lyckas inte. Gewirth (*Reason and Morality*, 1978) försöker härleda rättigheter från begreppen 'handling' och 'agent'. En agent är en person som handlar avsiktligt och fritt för att uppnå ett mål. Agenten måste betrakta sina mål som värdefulla. För att kunna förverkliga dessa önskvärda mål genom sina handlingar, måste agenten vara fri och ha ett visst mått av "well-being". En agent måste därför betrakta frihet och "well-being" som "necessary goods". Han måste därför kräva att ingen inkräktar på dessa. Detta innebär att han hävdar att han har rätt till dem. Eftersom han gör detta bara därför att han är en (presumtiv) agent, måste han mena att detta gäller också alla andra (presumtiva) agenter. Han måste därför erkänna att alla (presumtiva) agenter har rätt till frihet och "well-being". (Se Gewirths egen sammanfattning av teorin på sid 171 i Gewirth 1978; Bauhn refererar Gewirths teori på sid 115 ff.)

Nu hänger givetvis inte Gewirths härledning ihop rent logiskt. För det första är det svårt att se hur handlande skulle pragmatiskt implicera de innehållsrika premisserna för slutledningen. För det andra är det svårt att se varför en positiv värdering av målen (som dessutom kan vara felaktig!) skulle ge upphov till en instrumentell värdering av de nödvändiga förutsättningarna för handling: målen skulle ju kunna realiseras på annat sätt än genom agentens handlingar, genom Guds ingripande eller statens välvilja. Slutligen kan det knappast bli tal om rättigheter i någon vanlig mening genom de två sista stegen i slutledningen: man kan mycket väl vilja genomföra saker utan att för den skull betrakta de nödvändiga förutsättningarna för dessa handlingar som rättigheter, vilket har påpekats också av R. M. Hare i antologin *Gewirth's Ethical Rationalism*, 1984.

Hade Bauhn nöjt sig med att diskutera den normativa delen av Gewirths

teori hade svårigheterna varit mindre. Nu blir intrycket att man måste acceptera en omöjlig metaetik, om man vill hitta en etisk teori, som fördömer politisk terrorism. Det är något egendomligt i att låta en så pass uppseendeväckande tes som att det är möjligt att härleda 'bör' från 'är' bara så där i förbigående ingå i en argumentation för att politisk terrorism är oacceptabel.

Ytterligare en egendomlighet i Bauhns resonemang är att han har två oförenliga idéer om vad en etisk teori är. Dels förfäktar han en idé om moral som ett socialt regelsystem, som bör accepteras eller förkastas bl a beroende på sin förmåga att fylla funktionen att främja mänskligt samarbete (se bl a sid 79), dels tycks han acceptera Gewirths rationalistiska idé om moraliska utsagor som bevisbara sanningar. De två idéerna går inte ihop!

Tar vi Bauhns första idé på allvar blir det också svårt att försvara SSMI-tesen. Idén om moral som ett socialt regelsystem som valideras genom sina effekter på mänskligt samarbete har ju starka drag av regelutilitarism. Det verkar svårt att se hur någon regelutilitarist skulle vilja införa ett absolut förbud mot att offra oskyldiga också i situationer där det är det enda sättet att undvika en katastrof, t ex att mänskligheten utplånas. Hur skulle det då gå med mänskligt samarbete i framtiden?

Men inte heller en rättighetsteori verkar stödja SSMI-tesen, om inte rättighetsteorin ges en föga plausibel utformning. Det är bara om man ser rättigheter som absoluta "side-constraints" på det sätt Robert Nozick gör i sin *Anarchy, State, and Utopia* (1974) som SSMI-tesen kan få stöd. Det finns ju andra sätt att tänka sig en rättighetsteori, t ex kan man tänka sig en teori som kräver att respekten för rättigheter maximeras (eller att kränkningarna minimeras). Bauhn nämner faktiskt denna möjlighet (på sid 136), men han tar den aldrig under övervägande.

Vi får alltså aldrig något avgörande argument för att Bauhns tes att politisk terrorism alltid är moraliskt förkastlig (när det innebär att man offrar oskyldiga för att uppnå politiska mål) är riktig. Han försöker visserligen göra gällande att, om man ser moral på det instrumentella sätt, som han föreslår, så måste ett korrekt etiskt system innehålla absoluta garantier för att oskyldiga inte offras, även om det är nödvändigt för att uppnå i och för sig goda politiska mål. Men just om man har en sådan instrumentell syn på moral, verkar det mycket svårt att se hur sådana absoluta förbud skulle motiveras.

Bauhn anger fyra adekvansvillkor, som enligt honom varje etiskt system måste uppfylla. Dessa villkor är fullständighet, plausibilitet, motsägelsefrihet och grundläggande garantier. Alla dessa villkor verkar för starka i den utformning Bauhn ger dem: varför skall man tänka sig att ett etiskt system måste vara fullständigt, dvs besvara de flesta moraliska frågor man kan ställa sig? Man kan väl tänka sig teorier för mera begränsade delar av etiken: en teori om intrinsiskt värde, som inte uttalar sig om handlingsriktighet, t ex. Eller en teori om handlingsriktighet inte alls talar om vilka dygder som är eftersträvnansvärda. Frågan är också om t ex Kants eller Sidgwick etiska teorier uppfyller Bauhns krav på motsägelsefrihet. Det kanske är önskvärt att en etisk teori uppfyller kravet. Men inte ens det är oomstritt: jfr Bernard

Williams' diskussion om tragiska valsituationer! Vad kravet på plausibilitet egentligen innebär är oklart: det går ut på att normer och värderingar som en etisk teori innehåller skall "rättfärdigas på ett plausibelt sätt av teorin" (sid 77), men vad det egentligen innebär framgår inte. Och nog är det väl starkt att genom det sista villkoret utesluta utilitarismen som etiskt system! Det sista villkoret kräver nämligen att vissa rättigheter inte skall vara förhandlingsbara: det skall inte gå att "väga upp" en rättighetskränkning med hänvisning till att de totala konsekvenserna skulle bli så mycket bättre om rättigheten kränktes. Utilitarismen är kanske inte det korrekta etiska systemet, men enligt Bauhn är den över huvud taget inte ett etiskt system!

Är man inte övertygad om det moraliskt förkastliga i politisk terrorism på förhand, så inte blir man övertygad av *Ethical Aspects of Political Terrorism*. □

Ragnar Ohlsson